

Гурина Е. А. Право на образование и его реализация как объекты теоретических юридических исследований.

Анализируется понятие “права на образование” и его реализация в контексте теоретических юридических исследований. Раскрываются теоретический фундамент и практические пробелы его использования каждой личностью, что влечет за собой возникновение неравенства в праве реализации этого права и разногласий между обществом и государством, выступающим его гарантом.

Ключевые слова: право, образование, реализация, общество, государство, гарант.

Gurina O. O. The right to education and its realization as objects of theoretical legal studies.

A concept of the right to education and its implementation in the context of theoretical legal studies is analysed. The theoretical basis and practical loopholes of its using for each person is revealed in this article. This result is the emergence of inequality in the right of its realization and divergence between society and state as its guarantor.

Key words: right, education, realization, society, state, guarantor.

Зубенко А. В.

**Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ГЕРМЕНЕВТИЧНІ ПРИНЦИПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНИХ АКТІВ

У статті автор розглянув актуальну тему щодо вагомості дослідження актів тлумачення норм права з позицій герменевтики. Проаналізовані праці відомих учених в галузі сучасної герменевтики, охарактеризовані герменевтичні принципи та зроблено свій висновок щодо доцільності використання основних принципів герменевтики при дослідженні інтерпретаційних актів.

Ключові слова: герменевтика, інтерпретаційні акти, принципи, інтерпретація.

Проблема правотлумачення загалом, та актів тлумачення норм права зокрема, становить неабиякий інтерес як у теоретичному аспекті, так і в практичній площині.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених процесу тлумачення норм права, актуальною залишається проблема комплексного узагальнюючого дослідження самих актів тлумачення норм права (інтерпретаційних актів) як окремої категорії юридичної науки та одного з елементів системи правових актів.

Важливість наукового дослідження актів тлумачення норм права полягає в тому, що від правильного тлумачення норм права, ефективної дії та впливу інтерпретаційних актів на всі сфери суспільного життя загалом залежить порядок у суспільстві, законотворчість його членів, результатом чого є підвищення рівня законності і правової культури суспільства.

В сучасній юридичній науці існує ряд основних загальноновизнаних положень і принципів, що характеризуються універсальністю, загальною значимістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи права тощо. Лише за допомогою цих принципів можна здійснити істинне дослідження будь-якої правової категорії.

Відповідно до вищезазначеного, дослідження актів тлумачення норм права в

системі правових актів також має ґрунтуватися на певних принципах.

Так, всебічне дослідження інтерпретаційних актів можна здійснити за допомогою таких загальних принципів юриспруденції, як принципи обґрунтованості, об'єктивності, історизму, принцип усебічності дослідження, логічний тощо.

Що стосується принципів інтерпретаційної діяльності, то, на нашу думку, їх краще можна буде розглянути за рахунок звернення до герменевтики – спеціальної науки, яка досліджує методологію, загальні закономірності та практику тлумачення (інтерпретації) змісту письмових текстів. Герменевтика інтегрує всі знання про інтерпретацію – юридичні, логічні, лінгвістичні, психологічні, історичні, соціально-політичні та інші. Інтерпретація правових явищ – це складова частина загально-філософської теорії інтерпретації явищ людської культури [9, 11].

У широкому розумінні цей термін означає теорію розуміння, осягнення людиною смислу навколишнього світу. Одне із вузьких його значень охоплює мистецтво тлумачення текстів. Історично виникнувши як учення про тлумачення текстів, герменевтика згодом перетворилася у спеціальну філософську течію, яка чимраз більше втручається в теоретичну та ідеологічну діяльність різних культурних і філософських об'єднань, претендуючи на універсальність свого становища [8; 5, 500-501].

Слід відмітити, що дослідження в галузі сучасної герменевтики зробили як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. Серед них можна назвати Г. Г. Гадамера, П. Рікера, П. М. Рабіновича, В. А. Бачиніна, О. О. Бандуру, П. П. Гайденко, С. М. Брайовича та інших відомих науковців.

Класиком визначних досліджень в галузі герменевтики визнаний відомий німецький філософ Ганс Георг Гадамер. Він не зводив герменевтику до розробки методології розуміння текстів, а визначав її як філософію розуміння. Він зазначав, що герменевтика є діяльністю по осмисленню не тільки текстів, але й соціальних фактів. Він також підкреслював, що при осмисленні текстів, важливо виявити підтекст, а при оцінці соціальних фактів обов'язково слід урахувувати ситуацію, у якій цей факт відбувався. Предметом розуміння, на думку Гадамера, є не смисл, вкладений в текст автором, а той предметний зміст, з осмисленням якого пов'язаний даний текст. За Гадамером, герменевтика є філософією тлумачення: від тлумачення текстів до тлумачення людського буття, знання про світ і буття в ньому [6].

Револьюційний крок в становленні герменевтики як самостійної дисципліни зроблений Ф. Шлейєрмахером, який дослідив проблему розуміння і універсалізації герменевтики, та довів необхідність обґрунтування і розробки герменевтики як загальної теорії розуміння. Він зазначав, що завданням герменевтики є з'ясування умов, що роблять можливим розуміння змісту того або іншого тексту [10].

Важливим етапом становлення герменевтики була “філософія життя” Вільгельма Дільтея, в рамках якій герменевтиці приписувалася особлива методологічна функція [7, 706-712].

Якщо Гадамер розробляв в герменевтиці онтологічний бік, то відомий французький вчений-філософ Поль Рікер – гносеологічний. Він розглядав герменевтику як специфічний метод інтерпретації окремих соціальних явищ. Одним з його конкретних проявів є прогресивно-регресивний метод як осмислення подій та історичних фактів у єдності минулого і сьогодення. З одного боку, інтерпретація затверджує традицію, а з другого – ця традиція вже є сучасною. Тому П. Рікер підкреслював, що слід звернутися до “третього” часу – часу самого змісту. Будь-яке розуміння, на його думку, опосередковане знаками і символами. Під символом Рікер

розумів будь-яку структуру значень, де один смисл є прямим, первинним, а інший – непрямим, побічним, вторинним, який можна сприйняти лише опосередковано, через первинний смисл. В останні роки він визнавав трактовку герменевтики як інтерпретації символів вузького, обмеженого і перейшов до аналізу цілісних культурних текстів як об'єкта інтерпретації [12, 411].

В свою чергу, В. А. Бачинін розглядав герменевтику як мистецтво досягнення і витлумачення різних смислів, які містяться в суцюзому і належному. Він відзначав, що коли мова йде про питання права, юридична герменевтика займається завданнями інтерпретації смислів, які містяться у правових феноменах [3, 19-21].

О. О. Бандура назвав основною проблемою герменевтики як філософського напрямку – розуміння та тісно пов'язані з ним проблеми мови [2, 24].

П. М. Рабінович підкреслював вагомість дослідження тлумачення з позицій герменевтики та зазначав, що різноманітні інтерпретаційні проблеми правового регулювання вимагають використання наукових здобутків загальної теорії розуміння (інтерпретації) – так званої герменевтики з її складовими і різноманітними розгалуженнями (семіотикою, логічною семантикою, лінгвістичною соціопсихологією та ін.) [11, 62].

С. С. Алексєєв зазначав, що юридична герменевтика є наукою і мистецтвом тлумачення юридичних термінів і понять, тобто своєрідною вершиною юридичної майстерності, кульмінаційним пунктом юридичної діяльності, зважаючи на те, що у тлумаченні правових норм поєднуються разом юридичні знання, досвід, правова культура та юридичне мистецтво [1].

Зважаючи на різноманітність поглядів науковців щодо проблеми герменевтики, можна зробити висновок про неабияку роль досягнень цієї науки в пізнанні права, та зокрема в процесі дослідження актів тлумачення норм права в системі правових актів. Герменевтика покликана подолати дистанцію, що відокремлює читача від далекого йому тексту, щоб поставити його на один культурний (інформаційний) рівень з автором тексту й у такий спосіб включити зміст цього тексту в розуміння читача.

Закон, судовий прецедент, нормативний договір – це, насамперед, різновиди юридичних текстів. Розуміння їх змісту після прочитання означає, що правозастосовець або правореалізатор став на один інформаційно-імперативний щабель з законодавцем або іншим суб'єктом правотворчості. Специфіка герменевтичного підходу до юридичного тексту полягає, як справедливо вказує В. Суслов, в деперсоніфікації юридичного тексту, яка, безумовно, дещо ускладнює його тлумачення. На думку Л. Г. Матвєєвої, цей недолік герменевтики у правовій сфері можна подолати шляхом виходу за герменевтичне коло і зверненням до методу історичного тлумачення (за допомогою підготовчих варіантів, “чернеток” актів) [9, 12]. Повний збіг розуміння закону або іншого правового тексту, з волею суб'єкта правотворчості є недосяжним через те, що нормативний текст за визначенням є загальним, а його застосування – конкретним актом. До того ж законодавець одвічно прагне максимальної однозначності тексту, а правозастосовець прагне інтерпретації правового тексту на свою користь [13, 6].

Як бачимо, герменевтика тісно пов'язана з правом. В свою чергу, цей взаємозв'язок прослідковується у тлумаченні різних форм і джерел права, як історичних, так і сучасних.

Серед загальних принципів тлумачення, які були сформовані філософською герменевтикою можна виділити: 1) принцип “цілого та частини” (розуміння змісту

тексту можливе в результаті з'ясування змісту його окремих частин, а розуміння частини обумовлене певним попереднім розумінням єдиного змісту тексту загалом), 2) принцип розуміння тексту, виходячи з тієї конкретної ситуації, у якій він був написаний, 3) принцип розуміння тексту, виходячи з нього самого, 4) “продуктивний” принцип (конкретизації змісту тексту для розуміння особливостей індивідуальної життєвої ситуації) та інші [7]. Ці принципи задають правила інтерпретації текстів. Варто вказати і на наявність зв'язку між ними та відомими способами тлумачення права. Співвідношення між герменевтичними принципами інтерпретації тексту та способами тлумачення права є співвідношенням між загальнонауковими та спеціальними інструментаріями пізнання. Причому вони не тотожні, а взаємно підсилюють та доповнюють один одного [9, 14].

Принцип “цілого та частини”, або ж “герменевтичного кола” складає основу практично всіх герменевтичних вчень. Герменевтичне коло – важлива вихідна посилка теорії Г. Гадамера. Його сутність зводиться до наступного: текст як ціле складається з окремих частин (слів, речень, значеннєвих розділів); для того щоб зрозуміти ціле, необхідно зрозуміти окреме, а щоб зрозуміти окреме, необхідно зрозуміти ціле. Завдання дослідника – проникнути усередину цього кола, зрозуміти текст із самого тексту через причетність до викладених подій, а не через який-небудь метод. Будь-який метод, на переконання Гадамера, псує дійсність, спотворює істину, і тільки герменевтика здатна відкрити тому, хто пізнає, істину справжню [6, 31]. По своїй суті цей метод означає цільне розуміння, що враховує і логічні, і історичні, і психологічні аспекти тексту. Коротко сутність цієї категорії герменевтика викладає так: тільки те є зрозумілим, що дійсно являє собою єдність сенсу і змісту тексту.

Технологічно процес розуміння здійснюється в такий спосіб: ціле розуміється на підставі аналізу окремих частин, а частина – на основі аналізу цілого. Тлумачення тексту правового акта загалом сполучається зі з'ясуванням змісту окремих слів, словосполучень та речень, загальноновживаних та спеціальних термінів та зворотів мови, що, у свою чергу, допомагає скласти сумарне уявлення про загальний зміст правової норми, зафіксованої в юридичному тексті. Водночас дослідження змісту і значення конкретних термінів і речень передбачає розгортання у свідомості попередньої проекції змісту всього тексту, що виступає у вигляді робочої гіпотези про зміст правової норми, яка проходить перевірку в ході інтерпретації. Іноді остаточний зміст правового припису стає зрозумілим при визначенні його місця і зв'язків з іншими приписами в структурі нормативного акта, в даній галузі або системі права загалом.

Принцип інтерпретації, який вимагає “розуміти сказане текстом, виходячи з тієї конкретної ситуації, у якій було зроблене висловлення”, рівною мірою може враховуватися в тлумаченні правових текстів, виступаючи в парі, наприклад, з історичним способом тлумачення. Він передбачає урахування історії виникнення правового тексту, мотивів, якими керувалися укладачі закону і власне “законодавець”, а також сукупність громадян, які мають право голосу [9, 14-15]. На думку М. Хайдеггера, розуміння – це екзистенціал, тобто особисте буття інтерпретатора, який має темпоральність й обмежений у часі. Інтерпретатору належить перебороти теперішній час, перенестися в духовну атмосферу часу написання тексту, мислити не у своїх власних – характерних для його часу – поняттях, а в поняттях епохи тексту. Тим самим у тлумаченні тексту досягається історична об'єктивність [14, 21]. Інтервал часу герменевтика розглядає як позитивну і продуктивну можливість розуміння у двох аспектах. З одного боку, об'єктивне розуміння досліджуваного об'єкта є можливим

лише з відмиранням усіх актуальних для часу написання тексту подій. Чим більшим є часовий інтервал між інтерпретатором та текстом, тим менше залишається місця для суб'єктивних думок із приводу предмету розгляду – тексту, події, історичного факту. Істинне розуміння відбувається тоді, коли історична подія викликає тільки академічний інтерес.

З другого боку, пізнання істинного змісту тексту стає досяжним, тільки з урахуванням часу його створення. Тому інтерпретатору слід завжди враховувати свою власну історичність, адже буття тексту не однакоє в різні часи. Існує історична (часова) “інакшість” тексту. Сучасна людина інакше судить про факт. З часом відбувається не тільки виключення помилок, але й виникають нові джерела розуміння, що розкривають непередбачені значеннєві зв'язки.

Принцип “розуміння тексту, виходячи з нього самого” постав у герменевтиці як найбільш яскраве втілення тези Арістотеля про єдиний спосіб вираження мислення – мову. Тому рання герменевтика вважала, що всі ідеї автора тексту можна знайти та пізнати в рамках самого письмового твору. У сучасній юридичній практиці даний принцип не є абсолютним. Оскільки нормотворча техніка зобов'язує до простого, лаконічного викладу правових приписів та вибору придатних для цього засобів природної мови, часто поширені ситуації формулювання юридичних текстів у багатозначних, синонімічних висловленнях, що мають значеннєві відтінки. Думка автора тексту (законодавця чи іншого нормотворця) може бути зрозумілою не стільки шляхом занурення у внутрішню структуру тексту, скільки за допомогою використання зовнішніх джерел правового (систематичне тлумачення) та соціологічного, економічного, демографічного, іншого характеру (історико-політичне, функціональне тлумачення) [9, 15-16].

Отже, проведений аналіз принципів дослідження актів тлумачення норм права та герменевтичних принципів інтерпретації правових текстів свідчить про їх особливо важливе значення як невід'ємної складової частини методології дослідження інтерпретаційних актів. Використання основних принципів герменевтики при дослідженні інтерпретаційних актів сприяє одержанню об'єктивних, достовірних, всебічних наукових знань про досліджуваний об'єкт. Всебічне наукове дослідження актів тлумачення норм з використанням основних принципів герменевтики може стати дієвим засобом формування юридичної свідомості українського суспільства, яка так необхідна в умовах здійснення політичних, економічних і правових реформ.

Використані джерела :

1. *Алексеев С. С.* Право: азбука, теория, философия: Опыт комплексного исследования. – М. : “Статут”, 1999. – 712 с.
2. *Бандура О. О.* Єдність цінностей та істини у праві : монографія. – К. : НАВСУ, 2000. – 200 с.
3. *Бачинин В. А.* Философия права и преступления. – Х. : Фолио, 1999. – 326 с.
4. Вильгельм Дильтей // Философия науки. Хрестоматия. – М., 2005. – С. 706-712.
5. Вступ до філософії: історико-філософська пропедевтика : підручник / Волинка Г. І., Гусєв В. І., Огородник І. В., Федів Ю. О. ; за ред. Г. І. Волинка. – К. : Вища школа, 1999. – 624 с.
6. *Гадамер Г. Г.* Истина и метод: основы философской герменевтики : пер. с нем. / вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 699 с.
7. *Дильтей В.* Описательная и аналитическая психология. – М. : Прогресс, 1992. – 212 с.; Гадамер Г. Г. Истина и метод: основы философской герменевтики : пер. с нем. / вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 699 с.; Хайдеггер М. Время и бытие. Статьи и выступления / состав. и перев. вступ. ст. коментар. и указ. В. В. Бибихина. – М. : Республика, 1993. – 447 с.

8. Кузнецов В. Г. Герменевтика и ее путь от конкретной методики до философского направления//http://www.ruthenia.ru/logos/number/1999_10/04.htm.
9. Матвеева Л. Г. Юридична природа та місце офіційних інтерпретаційних актів у правовій системі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Одеський юридичний інститут Національного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. – Одеса, 2005. – 201 с.
10. Опенков М. Ю. История философии: Авторский курс лекций. – Архангельск, 1999. – 189 с.
11. Рабінович П. Герменевтика і правове регулювання // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 2. – С. 61-71.
12. Рикёр П. Конфликт интерпретаций : Очерки о герменевтике / Поль Рикёр ; [пер. И. Сергеевой]. – М. : Academia-Центр : Медиум, 1995. – 411 с.
13. Суслов В. А. Герменевтика права // Правоведение. – 2001. – № 5. – С. 5-12.
14. Хайдеггер М. О сущности истины // Философские науки. – 1990. – № 4. – С. 34-42.

Зубенко А. В. Герменевтические принципы исследования интерпретационных актов.

В статье автор рассмотрел актуальную тему, которая касается весомости исследования актов толкования норм права с позиций герменевтики. Проанализированы работы известных ученых в сфере современной герменевтики, охарактеризированы герменевтические принципы и сделан свой вывод относительно целесообразности использования основных принципов герменевтики при исследовании интерпретационных актов.

Ключевые слова: герменевтика, интерпретационные акты, принципы, интерпретация.

Zubenko A. V. Hermeneutics principles of research of interpretation acts.

In the article an author considered an actual theme which touches ponderability of research of acts of interpretation of norms of law from positions of hermeneutics. Works of the known scientists in the field of modern hermeneutics are analyzed in the article, an author described the hermeneutics' principles and made a conclusion in relation to the expedience of the use of basic principles of hermeneutics in research of the interpretation acts.

Key words: hermeneutics, interpretation acts, principles, interpretation.

Клименко Л. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ТА ЇХ ПРАВО НА КОРИСТУВАННЯ РІДНОЮ МОВОЮ

Розглянуто та проаналізовано тлумачення поняття “національні меншини”, його відмінність від поняття “етнічні меншини”. Розкрито нормативне закріплення та реалізація права на користування рідною мовою, захист та охорону, а також зроблено аналіз найважливіших міжнародних документів, які надають їм цілий ряд додаткових прав.

Запропоновано власне визначення поняття “національна меншина”.

Ключові слова: національні меншини, мова, права, використання.

Актуальною проблемою у сучасних умовах розвитку держав світу, а саме у зв'язку зі створенням демократичного суспільства, постає в першу чергу, проблема можливості людини реалізувати ті права, які гарантовані їй Основним Законом та іншими демократичними законами держави. На етапі становлення громадянського суспільства, як правило, важливою є проблема забезпечення прав національним меншинам, які також бажають самореалізуватися, використовувати гарантовані їм державою права,